

Skriftlig innspill til utvalg for fremtidens fellesskole

Samarbeidsforumet av funksjonshemmedes organisasjoner (SAFO) og Norsk Forbund for Utviklingshemmede (NFU) takker for muligheten til å komme med skriftlig innspill til utvalget for fremtidens fellesskole.

Samarbeidsforumet av funksjonshemmedes organisasjoner (SAFO) er en paraplyorganisasjon for Angstforeningen, Norges Handikapforbunds Ungdom (NHFU), Norges Handikapforbund (NHF), Norsk Forbund for Utviklingshemmede (NFU) og Foreningen Norges Døvblinde (FNDB).

Vår felles visjon er likeverd og likestilling for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Organisasjonene samarbeider om å gjøre FN-konvensjonen om rettighetene for mennesker med nedsatt funksjonsevne til en realitet i Norge. Barrierer i samfunnet gjør at personer med funksjonsnedsettelse blir diskriminert, og SAFO har siden etableringen i 1995, jobbet for å fjerne slike barrierer.

Norsk Forbund for Utviklingshemmede (NFU) er en menneskerettsorganisasjon som arbeider for full deltakelse, likeverd og mot diskriminering. NFU ivaretar interessene til personer med utviklingshemming og deres familier overfor sentrale, regionale og lokale myndigheter. NFU har om lag 8 500 medlemmer.

Norge har ratifisert FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD). Artikkel 24 pålegger staten å sikre et inkluderende utdanningssystem, der ingen skal ekskluderes på grunn av funksjonsnedsettelse. Likevel ser vi alvorlige brudd på disse forpliktelsene i praksis.

Under følger våre foreløpige innspill til de fire spørsmålene utvalget har stilt. Vi ønsker å delta på møtet for å utdype disse punktene ytterligere.

1. Hva legger dere i begrepet fellesskolen?

Fellesskolen skal være en skole for alle barn, uavhengig av funksjonsevne, behov for tilrettelegging, bakgrunn eller forutsetninger. Den skal sikre at alle elever får delta i det samme skolefellesskapet og få en reell mulighet til faglig og sosial utvikling.

Fellesskolen er basert på prinsipper om likeverd, inkludering og rettferdighet. Det betyr at barn med ulike behov skal kunne gå i samme klasse, og at skolen har plikt til å tilpasse opplæringen slik at ingen ekskluderes fra fellesskapet.

Fellesskolen handler ikke bare om å gi tilgang til undervisning, men også om å forebygge segregering og sikre sosial tilhørighet. En inkluderende skole legger grunnlaget for like muligheter senere i livet – i utdanning, arbeid og samfunnsdeltakelse.

2. Hva mener dere det er viktigst å bevare ved dagens skole?

Det er særlig viktig å bevare retten til å gå på nærskolen, slik det er fastsatt i opplæringsloven § 8-1 første ledd. Alle barn har rett til å gå på den skolen de sokner til. I praksis ser vi at denne retten ofte ikke gjelder for barn med store tilretteleggingsbehov. Mange foreldre får beskjed om at barnet deres ikke kan få et forsvarlig tilbud på nærskolen, og henvises til andre skoler eller spesialskoler mot sin vilje.

Denne retten må ikke bare bevares – den må styrkes. Det må iverksettes tiltak som sikrer at retten til nærscole gjelder reelt for alle barn, også for dem med omfattende behov for tilrettelegging.

Vi vil også understreke at ingen av de øvrige rettighetene i opplæringsloven må svekkes. De må stå minst like sterkt i framtiden som i dag. Den nye opplæringsloven har på flere områder skapt uklarhet, særlig når det gjelder rettigheter for elever med behov for tilrettelegging. Selv om intensjonen har vært å styrke disse rettighetene, ser vi i praksis at kommuner og fylkeskommuner i flere tilfeller tolker lovverket til elevenes ugunst – både når det gjelder tilrettelegging og retten til å fullføre videregående opplæring.

Gratisprinsippet er en bærebjelke i fellesskolen, og en forutsetning for at skolen skal kunne være inkluderende for alle elevgrupper. Det må vernes om og håndheves i praksis.

3. Hvilke utviklingstrekk i samfunnet mener dere utfordrer fellesskolen?

3.1 Økende segregering og tidlig ekskludering

Vi ser med stor uro at utviklingen i skolen går i retning av økt segregering av barn og unge med funksjonsnedsettelse. Stadig flere tas ut av ordinære klasserom allerede i tidlig skolealder. På ti år har antallet barneskoleelever i spesialskoler økt med 40 prosent. Dette bryter med prinsippene om inkludering og reduserer barnas muligheter til å delta i et sosialt fellesskap med jevnaldrende – både i skoletiden og i fritiden.

Jo eldre barnet blir, desto større er risikoen for å bli ekskludert fra det ordinære klassefellesskapet:

- I barnehagen: 1 av 10 barn er ekskludert
- I barneskolen: 3 av 10
- I ungdomsskolen: 5 av 10
- I videregående skole: 7 av 10

Denne utviklingen er i strid med intensjonene bak fellesskolen, som bygger på prinsippet om at alle elever skal få nødvendig tilrettelegging og støtte i det samme læringsmiljøet. Likevel

ser vi at segregering ofte blir løsningen – ikke fordi det er det beste for barnet, men fordi det ordinære systemet ikke fungerer godt nok.

Samtidig er det grunn til bekymring for hvordan samfunnsdebatten utvikler seg. KS har blant annet uttrykt at befolkningen har «for mange rettigheter», og har rettet et særlig kritisk blikk mot barn og unge med funksjonsnedsettelse – omtalt som “yngrebølgen”. De mener at kommunene har for stort ansvar for denne gruppen, at tjenestene koster for mye, og at det derfor er behov for å redusere tilbudet.

Dette er alvorlig. Vi ser at barn og unge med funksjonsnedsettelse allerede får langt mindre tilrettelegging og støtte enn det de faktisk trenger. Å foreslå ytterligere kutt i tjenester til en gruppe som fra før får for lite, svekker både rettssikkerheten og muligheten for å bygge et inkluderende samfunn.

3.2 For lave forventninger og manglende tilpasset opplæring

Altfor mange elever med funksjonsnedsettelse får aldri muligheten til å vise hva de faktisk kan lære. Forventningene er ofte lave, tilretteleggingen utilstrekkelig, og opplæringen lite tilpasset.

Mange møter et skolesystem som i praksis ikke tror de kan lære. Individuelle opplæringsplaner (IOP) preges av lave ambisjoner, og oppfølgingen uteblir. Når skolen ikke forventer noe, tilrettelegger den heller ikke for utvikling. I stedet for å få undervisning tilpasset sine forutsetninger, fritas mange fra fag – og mister dermed også muligheten til å oppnå vitnemål.

Statistikken viser blant annet:

- 40 % av personer med funksjonsnedsettelse har ikke utdanning utover grunnskolen, mot 25 % i befolkningen ellers
- Bare 17 % har høyere utdanning, sammenlignet med 41 % i befolkningen for øvrig
- 64 % fullfører ikke videregående opplæring
- Det finnes i dag ingen tilbud om høyere utdanning for mennesker med utviklingshemming.

Dette er et resultat av systemsvikt – ikke manglende evner hos elevene. Når opplæringen ikke er reelt tilpasset, og forventningene til læring uteblir, fratas mange muligheten til å delta videre i utdanning og arbeidsliv. Skolen må ta et grunnleggende oppgjør med lave ambisjoner på vegne av denne elevgruppen, og sikre opplæring med innhold, retning og mål for alle.

3.2 Manglende ressurser og lav kompetanse

Knapphet på ressurser og økt dokumentasjonskrav gjør at lærere opplever at de ikke strekker til. I dag utføres tre av fire timer med spesialundervisning av assistenter uten

lærerutdanning, ifølge tall fra GSI. Det er særlig alvorlig når elever med spesialundervisningsvedtak ikke får opplæring av kvalifiserte lærere.

Tre ganger så mange elever får spesialundervisning på 10. trinn som på 1. trinn, og over halvparten av disse har 190 timer eller mer. Dette tyder på at skolen ikke fanger opp behovene tidlig nok – og at retten til tidlig innsats ikke blir fulgt opp i praksis.

3.4 Manglende universell utforming

Det finnes ingen fullstendig oversikt over hvor mange norske skoler som er universelt utformet. SINTEF dokumenterte i 2024 at bare en tredjedel av kommunene kartlegger universell utforming i skolene sine. Mangel på finansiering trekkes frem som en hovedårsak.

Unge funksjonshemmede kom i 2021 med en rapport som viste at kun 35% av skolene anså seg selv som universelt utformet.

SAFO etterlyser en forpliktende oppfølging av Veikart for universelt utformet nærscole 2030, som ble utviklet i 2019 i samarbeid med BUFDIR og brukerorganisasjonene. Her foreslås det både:

- Tidsfrist for universell utforming i forskrift (2030)
- Øremerkede midler til kommunene
- Systematisk kartlegging av skolebygg

Strategien ligger fortsatt i en skuff og er ikke iverksatt. Skal fellesskolen bli reell for alle, må både fysisk tilgjengelighet og pedagogisk tilrettelegging styrkes betydelig.

4. Hva skal skolens viktigste oppgaver være i framtiden?

Skolen skal gi alle elever mulighet til å utvikle seg faglig og sosialt. Den må legge til rette for at hver enkelt elev kan nå sitt høyeste læringspotensial og få best mulige forutsetninger for å mestre voksenlivet.

For noen elever vil det bety støtte til å oppnå studie- eller yrkeskompetanse. For andre vil det handle om å lære det som skal til for å kunne jobbe i en varig tilrettelagt arbeidsplass, eller om å styrke selvstendighet i dagliglivet. Det er ikke mindre viktig. Skolen må ta ansvar for begge deler – og stille krav til seg selv om å gi innhold også til de elevene som ofte får et altfor tynt og lavt ambisjonsnivå.